

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Kamila Piskały pt. *Ku Rzeczypospolitej Socjalistycznej. Studium z dziejów myśli politycznej PPS (1929 – 1939)*, Łódź 2017, ss. 577.

Pozytywnie należy ocenić zainteresowania naukowe mgra Kamila Piskały. Do wniosku tego skłania nie tylko aktualny stan badań nad dziejami polskiego ruchu socjalistycznego i jego myśli politycznej, lecz również duże już umiejętności naukowe Doktoranta, umożliwiające prowadzenie badań historycznych na odpowiednim poziomie metodologicznym i merytorycznym nad ruchami społecznymi i ich doktrynami politycznymi. Wszak wraz z dokonującą się zmianą ustrojową i odbudową kapitalistycznych stosunków społecznych w Polsce w sposób jakby naturalny zabrakło miejsca w przestrzeni publicznej i świadomości społecznej na analizy i opisy aktywności społecznej polskich socjalistów i promowanych przez nich wartości i norm społecznych, pozostających w przeszłości i współcześnie w opozycji do odradzającego się systemu kapitalistycznego. Promotorzy dominującej propagandy neoliberalnej starali się nie dopuścić do tzw. obiegu społecznego jakichkolwiek wyobrażeń i projektów alternatywnych wobec rzekomo jedynej ich słusznej wizji ładu pokomunistycznego. Wyznaczano bowiem ideom socjalistycznym i ich historycznym realizatorom miejsce na śmietniku historii, obwiniając o wszelkie możliwe występki i szkody poczynione w przeszłości, i skazując na zapomnienie. W konsekwencji nastąpił radykalny zwrot w historiografii polskiej wyrażający się w zarzuceniu badań nad dziejami polskiej lewicy społecznej i nadaniu jednostronnego kierunku o martyrologiczno-narodowym i konserwatywno-religijnym charakterze. Dlatego podjęcie przez Kamila Piskałę problematyki dziejów ruchu i idei socjalistycznych jest oznaką poszukiwania poza utartym już szlakiem historiograficznym nowych obszarów i problemów badawczych i odnajdywania w przeszłości polskiej dziedzictwa narodowego o barwach demokratyczno-lewicowych. Toteż już z tego względu **wybór przedmiotu rozprawy doktorskiej zasługuje na uwagę i uznanie**, tym bardziej iż po ćwierć wieku przemilczania przeszłości socjalistycznej otrzymujemy monografię rzetelną i obiektywną, opracowaną zgodnie z najlepszymi regułami naukowego postępowania badawczego. Jej lektura, i podobnych tego typu opracowań jakie pojawiły się w obiegu naukowym w ostatnim czasie, potwierdzają pojawienie się nowej tendencji w

historiografii, której twórcami są przedstawiciele młodego pokolenia historyków, politologów i socjologów usiłujących na nowo odczytać przeszłość polską i nadać jej obrazowi bardziej pełny i wszechstronny charakter.

Rozprawa Kamila Piskały stanowi zatem ważne osiągnięcie badawcze nowego spojrzenia na dzieje najnowsze Polski, potwierdzając jednocześnie **poważny zasób wiedzy historycznej, umiejętności i kompetencji naukowych** oraz dużych możliwości badawczych Autora. Dowiódł On bowiem swoim opracowaniem, iż opanował w stopniu wystarczającym podstawy metodologiczne i warsztatowe badań nad dziejami ruchów społecznych i ich ideologii. Może z dużym powodzeniem samodzielnie prowadzić te badania na wysokim poziomie poznawczym, merytorycznym i redakcyjnym. Przede wszystkim przyjął On **właściwą koncepcję konstrukcji rozprawy**, koncentrując swoją analizę i opis na trzech zespołach zagadnień: ekonomicznym wymiarze rozważań i koncepcji polskich socjalistów; ustrojowych i społecznych uwarunkowaniach projektowanych wizji i ich realizacji oraz wyborze odpowiednich środków i metod politycznych ich urzeczywistnienia. W ten sposób nadał swym rozważaniom przyczynowo-skutkowy, spójny i logiczny charakter. Do ich odtworzenia wyzyskał bardzo starannie różnorodne źródła i opracowania dawne i współczesne, zwłaszcza prasę regionalną i lokalną, zawierającą pierwszorzędny zasób informacji dla analizowanego przedmiotu badań, w małym jednak stopniu dotychczas wykorzystywaną. Dzięki temu odtworzył bogaty i wszechstronny obraz aktywności politycznej i ideowej polskich socjalistów. Nadał swym rozważaniom dialogowe ujęcie, prezentując poszczególne stanowiska i poglądy w ten sposób, by sprawiało to wrażenie, że wzajemnie one z sobą polemizują i dyskutują, sugerując czytelnikowi wybór najlepszej opcji, wizji czy projektu społecznego. Ukazał jednocześnie ich strukturę, eksponując wartości i zasady organizujące daną orientację, opcje bądź wizję społeczną. Rozważa je w dodatku w kontekście konkretnej sytuacji społecznej i politycznej, a więc i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych krajowych i międzynarodowych, polityki polskich rządów sanacyjnych oraz oddziaływań ideowych i politycznych czynników zewnętrznych. Przedstawia je jako dzieło konkretnych i żywych ludzi, których postawy i zachowania zdeterminowane były stającą się wówczas rzeczywistością społeczną przez nich współtworzoną. W ten sposób rozpatruje je w tamtej perspektywie czasowej, nie oczekując od ówczesnych promotorów i komentatorów idei socjalistycznych naszej dzisiejszej wiedzy i naszej dzisiejszej mądrości o

przeszłych zjawiskach i zdarzeniach. Tym bardziej że wszystkie wnioski i uogólnienia Doktorant odpowiednio dokumentuje materiałem źródłowym oraz uzasadnia logicznie i racjonalnie.

Problematyka rozprawy doktorskiej mgra Kamila Piskały ma **niewątpliwie oryginalny charakter**, choć co prawda wielu autorów analizowało i opisywało działalność polskich socjalistów w latach trzydziestych ubiegłego wieku, ale jak dotąd nikt nie uczynił jej samodzielnym przedmiotem badań. Z tego też punktu widzenia najbardziej wartościowym fragmentem rozprawy jest analiza ekonomicznego aspektu aktywności ideowotwórczej polskich socjalistów. Tym bardziej iż w stosunku do wielu innych przejawów myśli polskiej najślabiej są opracowane dzieje myśli ekonomicznej, przede wszystkim z jej spoza uniwersyteckiego, naukowego kręgu ideowotwórczego. W rekonstruowaniu polskich idei społecznych wyznaczało się bowiem od dawna pewne priorytety dla ich politycznego wymiaru i im nadawało się pierwszorzędne znaczenie. Dlatego w opracowaniu idei i ideologii poszczególnych polskich ruchów społecznych w nikłym zakresie zwracano uwagę na ich ekonomiczne treści, ustalenia i propozycje. Miało to istotne znaczenie w przypadku idei socjalistycznych, do których przyłgnęło nie zawsze uprawnione przekonanie jako o projektach społecznych przedkładających kwestię podziału posiadanych dóbr i wartości nad zagadnieniem ich wytwarzania, a więc że są one w istocie ideologiami podziału a nie pomnażania dochodu społecznego. W konsekwencji, ich promotorzy podejmują krytykę niesprawiedliwych stosunków społecznych jedynie w perspektywie moralnej, etycznej a nie ekonomicznej. Tymczasem Doktorant dowiódł, iż polscy socjaliści w latach trzydziestych dwudziestego wieku mieli również coś dopowiedzenia w kwestii wzmożenia procesu wytwórczego i ukazywali następstwo kapitalizmu - ustroj sprawiedliwości społecznej w kontekście wzmożenia procesu wytwórczego i zapewnienia wyższego dochodu społecznego w stosunku do uzyskiwanego w kwestionowanym systemie społecznym. W sumie przedstawili spójną krytykę ówczesnego kapitalizmu, koncepcję jego przebudowy i urzeczywistnienia ustroju sprawiedliwości społecznej. Doktorant przypomina bowiem, iż polscy socjaliści konsekwentnie postrzegali przyczyny wielkiego kryzysu gospodarczego w zjawiskach kartelizacji i monopolizacji kapitału, a nawet - odwołując się do współczesnych analiz ekonomicznych - finansjalizacji kapitału, przejawiającej się w wzroście znaczenia kapitału finansowego w życiu gospodarczym, i w konsekwencji

prowadzących do zwiększonego wyzysku i wewnętrznego rozkładu kapitalizmu. W ten sposób Doktorant ukazuje polskich socjalistów wyobrażenia uwarunkowań kryzysu strukturalnego kapitalizmu, którego określa również mianem kryzysu systemowego (s. 94 i in.). Przypomina także, iż polscy socjaliści, zwłaszcza młodego pokolenia z Oskarem Lange na czele, właśnie w racjonalizacji procesu wytwórczego i uruchomieniu pełnego potencjału produkcyjnego dostrzegali najlepszy sposób na osiągnięcie poziomu wytwórczości sprzed wielkiego kryzysu ekonomicznego i w krótkiej perspektywie zakładali przewyższenie w ustroju socjalistycznym stanu wytwórczości kapitalizmu. Projektowali oczywiście zachowanie w przyszłej gospodarce mechanizmów rynkowych, odpowiednio zintegrowanych z systemem planowania.

Toteż mgra Kamila Piskały analizy ekonomicznego wymiaru polskiej myśli socjalistycznej zasługują na wysoką ocenę, tym bardziej iż wyzyskał niezwykle starannie różnorodne informacje źródłowe, w tym przede wszystkim zawartość czasopisma „Robotniczy Przegląd Gospodarczy”. Aczkolwiek nie można umniejszyć wagi pozostałych podnoszonych przez Niego aspektów owego nurtu polskiej myśli politycznej dotyczących między innymi oceny rzeczywistości społeczno-politycznej lat trzydziestych oraz poszukiwania odpowiadającego jej metody zmiany sytuacji politycznej i przebudowy stosunków społecznych w kraju czy wreszcie - konstruowania wizji nowego ładu społecznego. I również te kwestie Doktorant zrekonstruował w sposób rzeczowy i obiektywny, ufając przede wszystkim krytycznie wyzyskanym przekazom źródłowym a nie założonym z góry gotowym ocenom i osądom. Wszak rzetelność i obiektywizm badawczy są mocną stroną Jego opracowania, co jednak nie wyklucza potrzeby zwrócenia uwagi na pewne nowe przemyślenia polskich socjalistów pod wpływem doświadczeń lat trzydziestych, związanych z nasilającym się procesem barbaryzacji kultury ludzkiej. Wydaje się bowiem, iż Doktorant nie zawsze szerzej dostrzega nowe zjawiska w myśli socjalistycznej, przewijające się np. w pracach nad nowym programem partyjnym, przyjętym ostatecznie na XXIV kongresie PPS w Radomiu, w 1937 roku. Wówczas pojawiały się nowatorskie rozważania polskich socjalistów nad przemianami społeczno-ustrojowymi, iż socjalizm nie oznacza jedynie zdobycia władzy i przebudowy stosunków gospodarczych, lecz że jest wielką przemianą kulturalną społeczeństwa i podniesieniem poziomu etycznego i kulturalnego Człowieka, i że w istocie należy na nowo zdefiniować funkcje kultury w życiu

każdej jednostki poprzez zbliżenie sztuki do codziennego życia, upowszechnienie twórczych postaw myślowych i wspólnych postaw uczuciowych itp. Wszystko to może się dokonywać tylko w warunkach pełnej wolności, niczym nie zakłóconej – ani samowolą jednostki, ani grupy rządzącej, ani tym bardziej zachowaniem samej władzy państwowej. Wiązali oni ze zwycięstwem świata pracy nadzieję na odrodzenie się ogólnoludzkiego humanizmu i demokratyzmu, charakteryzujących się ugruntowaniem wartości wolnościowych, poszanowania godności ludzkiej, wszechstronnym rozwoju jednostki ludzkiej oraz wiary w jej możliwości twórcze i poznawcze itp. Stale owe wątki przewijały się wówczas w wystąpieniach polskich socjalistów – M. Niedziałkowskiego, K. Czapińskiego, F. i Z. Grossów, Z. Mitznera i innych.

Szkoda także, iż Kamil Piskała nie rozważając szerzej aspektów antropologicznych i aksjologicznych działalności ideowotwórczej polskich socjalistów nie zwrócił uwagi na zmiany pokoleniowe, jakie się dokonywały na przełomie pierwszej i drugiej dekady okresu międzywojennego, i że coraz większą rolę odgrywało pokolenie wychowane już w warunkach Polski Niepodległej, któremu obce były wyzwania i niepokoje czasów heroizmu niepodległościowego. I z natury było ono bardziej skłonne poszukiwać radykalniejszych form i sposobów zmiany ustrojowej w Drugiej Rzeczypospolitej. W tym kontekście należałoby podnieść kwestię cezury początkującej analizę myśli politycznej PPS. Trudno ją identyfikować z konkretną datą, a więc że byłby to rok 1929, 1930 czy 1931, gdyż żadna idea nie pojawia się z dnia na dzień. Dlatego najważniejszym chyba kryterium tej cezury powinno być uznanie przez polskich socjalistów, w czym duży udział mieli przedstawiciele młodego pokolenia, iż w polskim społeczeństwie należy dokonać już bezpośrednio przemian o charakterze socjalistycznym. Dlatego zasadnie użył Doktorant tego zwrotu w tytule rozprawy: *Ku Polsce Socjalistycznej*, lecz nie uzasadnił nim szerzej wyboru ram chronologicznych swojego przedmiotu badań. Do tej pory bowiem stale dokumentowane było przedwojenne jeszcze założenie doktrynalne o niedojrzałości stosunków polskich do przemian socjalistycznych, i że naturalną drogą do socjalizmu jest urzeczywistnienie „Rzeczypospolitej Demokratycznej” jako etapu pośredniego pomiędzy kapitalizmem a ustrojem sprawiedliwości społecznej.

Wskazanie na słabsze strony rozprawy doktorskiej mgra Kamila Piskały wcale nie podważa jej wysokiej oceny, będącej poważnym osiągnięciem

badawczym, potwierdzającym znaczne kompetencje badawcze Doktoranta, Jego poważną wiedzę historyczną i politologiczną, zdolności redakcyjne i pisarskie, i w sumie świadczące o dobrym przygotowaniu do prowadzenia samodzielnie badań naukowych. Toteż Jego rozprawa spełnia wszelkie możliwe ustawowe wymagania stawiane pracom doktorskim i w tej sytuacji wnioskuję o dopuszczenie mgr Kamila Piskalę do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie ze względu na jej wartość poznawczą i merytoryczną oraz potrzeby współczesnej polskiej historiografii wnioskuję ogłoszenie jej drukiem, po pewnym uprzednim przeredagowaniu tekstu i skróceniu niektórych jej fragmentów np. poprzez usunięcie powtórzeń w treści rozdziałów drugiego i trzeciego. Spotka się ona zapewne z przychylnym przyjęciem nie tylko znawców problematyki, lecz także szerszego grona czytelników, poszukujących wartościowych publikacji naukowych.

Kraków, 24. 04. 2017 r.

Prof. dr hab. Michał Śliwa